

Педагогическо списание на
Великотърновския университет
„Св. св. Кирил и Методий“

ПЕДАГОГИЧЕСКИ
ЛИСТОВИ

Брой 1, 2016

КОНЦЕПЦИЯТА НА ПРИОБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Петя Марчева

CONCEPT OF INCLUSIVE EDUCATION

Petya Marcheva

Abstract: *The paper presents the main point of inclusive education and the fundamental documents related to it. The accent is on the basic principles and values of inclusion which are connected with the concept that all children regardless of their age, sex and ethnic differences or their disability and learning difficulties have the right of access to quality general education system.*

Key words: *inclusive education, values, concept*

Един от шестте приоритета, залегнали в стратегическата рамка за европейско сътрудничество в сферата на образованието и обучението (ЕТ 2020), е **приобщаващо образование**, равенство, недискриминация и насърчаване на гражданските компетентности. Неслучайно К. Караджова, уважаван учен в областта на специалната педагогика в България, отбелязва, че „негативните отношения спрямо хората с увреждания (в това число и умствено изостаналите) започват да се променят”¹. Интегрирането на учащите със сериозни увреждания в масовата учебна среда може да е нелека задача и че качествено приобщаващото образование е добро за всички обучавани, са едни от ключовите констатации в европейските документи. В тази връзка А. Василиу, комисар по въпросите на образованието,

културата, многоезичието и младежта, подчертава, че приобщаващото образование **не е допълнителна екстра**, а същностна необходимост. П. Костова уточнява, че „децата с увреждания имат специални потребности и следва да получат необходимото внимание от обществото, подходящи условия за отглеждане, възпитание и обучение, да се повиши тяхната социална ценност и интегративност². В тази връзка Л. Попова изтъква, че „вписването на децата в социалната среда става в процеса на общуване и оказването на специализирана помощ на детето със специални образователни потребности подпомага взаимоотношенията с другите”³. За Г. Бонева, „вписването в социалната среда на учениците става именно в процеса на общуване”⁴. Авторката отбелязва, че „новите социални и образователни условия в началото на 21. век изискват промени, които трябва да направят образованието приоритет на всички европейски страни”⁵. Затова **концепцията** е предизвикателство за повечето страни в различни части на света. Приобщаване в образованието е въведено в редица държави на всички континенти.

На английски думата „*inclusion*” означава приобщаване, участие на всеки човек в общите дела, независимо от неговия или нейния пол, увреждане, раса, етническа принадлежност, религия, възраст, сексуална ориентация⁶. **Ефективното** приобщаване според И. Иванов е непрекъснат процес, който изисква широк поглед върху личното развитие и активността на човека⁷. За реализиране на идеята е необходимо премахване на всички форми на изключване, на съществуващите бариери пред играта и участието на децата. Приобщаването предполага разпознаване както на различията, така и на сходствата между всички деца и младежи. Концепцията осмисля вярванията и ценностите, върху които основаваме работата и действията си. Те са свързани с приобщаващите ценности: равнопоставеност и справедливост, честност и почтеност, важност на участието, изграждане на общности и право на качествени услуги в общността, съпричастност, зачитане на различията и грижа за осигуряване на добро бъдеще на децата⁸.

Идеите на приобщаващото образование получават официална подкрепа през 90-те години на XX век от международната общност и те залягат в поредица от документи.

Идеите, заложен в Стандартните правила на ООН за равнопоставеност и равни шансове на хората с увреждания, са осъществени в **Декларацията и Рамката за действие от Саламанка** (от 10.06.1994 г.), относно образованието на децата със специални потребности, приети по време на Световната конференция за образованието на деца със специални потребности. В Декларацията се подчертава: „всяко дете има уникални характеристики, интереси, способности и нужди, свързани с ученето; образователните системи би трябвало да бъдат замисляни и образователните програми да отчитат широкото разнообразие на тези характеристики и нужди; масовите училища с тази включваща ориентация са най-ефективните средства за борба с дискриминационни нагласи, създавайки гостоприемни общности, изграждайки включващо общество и постигайки образование за всички“. Тези идеи намират израз в **Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания**. В член 24 се разглежда образованието, чийто основен принцип е пълноценното и ефективно участие и приобщаване на хората с увреждания в обществото. С оглед реализирането на това право, без дискриминация и при равни възможности, страните по Конвенцията, се задължават да осигурят всеобхватна образователна система на всички равнища и възможности за обучение през целия живот. Идеалът „*образование за всички*“, в десетилетията след приемането на Всеобщата декларация, полага усилия за постигане на всеобщо образование. През 80-те години намаляват опитите за въвеждане на всеобщо образование. В тази връзка **Световната конференция за образование за всички** в град Джомтиен (Тайланд, 1990 г.) се опитва бързо да реши част от тези проблеми. Форумът приема *Световна декларация за образование за всички – удовлетворяване на основните образователни потребности*. Тя доразвива Всеобщата декларация в член III, който е посветен на „*универсализирането на достъпа и реализиране на равнопоставеността*“ и признава съществуването на неравнопоставеност в образованието и уязвимостта на множество различни групи от дискриминация и изключване (включително и децата с увреждания).

Друг важен документ е **Стандартни правила на ООН за равнопоставеност и равни шансове за хората с увреждания**,

приети от Генералната асамблея на ООН на 20.12.1993 г. Той отразява глобалните приоритети на хората с увреждания и тяхното място в обществото. **Правило 6** подкрепя приобщаващото образование, което тогава е наричано *интегрирано образование*. В него се разглеждат ангажиментите на държавите по отношение образованието на хората с увреждания. *Достъпът до образование* е представен както под формата на интегрирано образование в масовото училище, така и като достъп до образование, независимо от вида и степента на увреждане. Основен акцент е, че държавно регламентираната задължителност на образованието предполага възможността „да се осигури за хората с всякакъв вид увреждания, дори и в най-тежката им форма, независимо от пола и възрастта им”.

Най-важният международен документ, посветен на принципите и практиката на приобщаващото образование, е **Декларацията от Саламанка**, с придружаваща Рамка за действие в образованието за хора със специални потребности (1994). В нея са формулирани нови и фундаментални принципи на приобщаването, отсъстващи от предишните документи, а именно: „училищата трябва да осигурят условия за включване на всички деца; участието на общността е основополагащо за приобщаването; педагогическият подход, ориентиран към детето, има ключово значение за приобщаването; приобщаването трябва да бъде осигурено с необходимите ресурси и подкрепа; приобщаването е съществено от гледна точка на човешкото достойнство и пълното зачитането на човешките права; приобщаващите училища носят полза за всички деца, защото подпомагат изграждането на приобщаващо общество”. В тази връзка чл. 2 съдържа параграф, който категорично подкрепя приобщаващото образование: „масовите училища, ориентирани към приобщаване, са най-ефективното средство за преодоляване на дискриминационни нагласи, развиване на приобщаващо общество и постигане на образование за всички”.

Първият международен семинар в град Агра (Индия) през 1998 г. изработва **характеристика на приобщаващото образование**: „обхваща повече дейности от формалното училищно обучение (включва дейности в дома, общността, неформалните и неофициални системи); всички деца са обучаеми; подпомага образова-

телните структури, системи и методологии да посрещат потребностите на всички деца; признава и зачита различията между децата, свързани с възрастта, пола, етническата принадлежност, езика, уврежданията, наличието на ХИВ/СПИН и др.; то е част от по-обхватната стратегия за изграждане на приобщаващо общество”. Следва **Световният форум по образованието** в Дакар (Сенегал, 26–28 април 2000 г.). На него се приема **Рамка за действие**: Образование за всички – да спазим нашите колективни ангажименти”. Чрез нея правителствата и институции се ангажират със „създаване на безопасна, здравословна, приобщаваща и справедливо осигурена с ресурси образователна среда, предоставяща качествено образование” (член 8).

Едни от основните приоритети залегнали в **Целите за развитие през хилядолетието**, гласувани на Срещата на ООН през септември месец 2000 г. от световната банка, са преодоляване на крайната бедност и глада и постигане на всеобщо основно образование. В тази връзка Рамката за действие от Дакар подчертава отношението между преодоляването на бедността и постигането на образование за всички хора. Световният форум в Дакар признава декларацията от Саламанка като „път за постигане на всеобщо образование и целите на хилядолетието“.

В края на 2001 г. стартира Приоритетна програма „*Образование за всички*” в сферата на уврежданията. Нейната **цел** е включване *проблемите на уврежданията в дневния ред на програмите за развитие и утвърждаване приобщаващото образование като основен подход за постигане на образование за всички*. Инициативата е продиктувана от убеждението, че „приобщаващото образование предлага стратегия за въвеждане на ефективно всеобщо образование, защото означава изграждане на училища, способни да посрещнат действителните разнообразни потребности на децата и общностите. То означава както достъп, така и качество“. Изключително ценен и актуален документ, свързан с приобщаващото образование, е приетият през ноември 2015 г. от 38-мата сесия на Генералната конференция на ЮНЕСКО – **Рамка за действие „Образование 2030”**: Към приобщаващо и равноправно качествено образование и учене през целия живот за всички. Основната ѝ цел е

гарантиране на приобщаващо и равноправно качествено образование и насърчаване на възможностите за учене през целия живот за всички.

Новият Закон за училищното и предучилищното образование за първи път съдържа норми, които реално дават шанс за промяна. В центъра на образователната система е поставено детето/ученикът, с неговите индивидуални особености, потребности и способности. Преходните и заключителни разпоредби на Закона регламентират, че приобщаващото образование е „процес на осъзнаване, приемане и подкрепа на индивидуалността на всяко дете или ученик и на разнообразието от потребности на всички деца и ученици чрез активиране и включване на ресурси, насочени към премахване на пречките пред ученето и научаването и към създаване на възможности за развитие и участие на децата и учениците във всички аспекти на живота на общността”. С новата реформа в образователното законодателство в България българското правителство гарантира, че приобщаването е централният принцип в процеса на законодателни промени в образованието и има потенциал да доведе до истинска промяна за всички деца с увреждания. Всичко това е в унисон с *Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания* и до идеята **всички деца да имат достъп до общообразователните училища и подкрепа. Чрез закона се връща центърът на подкрепата в училище и овластяване на училищното лидерство да управлява процеса на приобщаване.**

Безспорно приобщаващото образование разкрива възможности пред образователните системи, защото то „означава много повече и от „включване“⁹. В тази връзка В. Шошева и М. Шошев акцентират, че „прочита на идеята и концептуалната му рамка трябва да става много внимателно с цел внедряването на някои от елементите му в българската образователна система”¹⁰. Защото приобщаващото образование е процес, който може да бъде реализиран в условията на общообразователното училище, но единствено като се зачетат традициите и постигнатото до момента в обучението на децата и учениците специални образователни потребности в България. Р. Кузманова-Карталова извежда идеята, че „за да могат децата да достигнат и да водят независим начин на живот, е нужно включването им във всички

сфери на обществения и социалния живот в общността – за по-добрия им статут в обществото, за лична удовлетвореност и самочувствие”¹¹.

След изложения анализ може да се направят **изводите**, че приобщаващото образование: **променя** училищната система, като не поставя етикет на отделни деца или групи; е **средство** за постигане на образование за всички, а образованието за всички е средство за реализиране на приобщаването; **по-обхватно** е от училищното обучение, защото предполага творчески идеи за приобщаването на всички деца в система, обхващаща училищата, неформалните програми и образованието у дома; част е от **глобалната цел** за изграждане на приобщаващо общество, основаващо се на ценности и зачитане на различията и категорично премахва дискриминацията.

В **заклучение** следва да се отбележи, че темата за приобщаващото образование продължава да е дискуссионна в много аспекти. Тя провокира интереса и изследователските търсения на специалисти от различни научни области. Затова съвкупността от конвенции, актове и документи в законодателството откроява приобщаването като процес на цивилизационни изменения в образованието и в обществото.

Направените обобщения представят **идеята**, че приобщаващото образование налага прилагането на новаторска политика и критично осмисляне на постигнатото, защото е свързано с надеждите за социално и културно обновяване, за нова посока в развитието на обществените отношения. То е част от стратегията за промяна на културата, на нагласите и убежденията на всички участници в процеса към изграждане на толерантно общество, обогатява образователната система да бъде гъвкава и да приеме всяко дете.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Караджова 2010:** Караджова, К. *Детерминанти на интегрираното обучение при деца с интелектуална недостатъчност*. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, с. 148. // **Karadzhova 2010:** Karadzhova, K. *Determinanti na integriranoto obuchenie pri detsa s intelektualna nedostatachnost*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, s. 148.

² **Костова 2011:** Костова, П. *Развитие на теорията и практиката за възпитание и обучение на деца с умствена изостаналост*. – В: Сборник с

доклади от дейностите по научно-изследователски проект „Подадена ръка“, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Педагогически факултет. В. Търново: Фабер, с. 9 // **Kostova, P.** *Razvitie na teoriyata i praktikata za vazpitanie i obuchenie na detsa s umstvena izostanalost*. V: Sbornik s dokladi ot deynostite po nauchno-izsledovatelски проект „Podadena raka“, VTU „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, Pedagogicheski fakultet. V. Tarnovo: Faber, s. 9.

³ **Попова 2011**: Попова, Л. *Предизвикателства пред интегрираното обучение в общообразователната среда и подготовката на социални педагози*. В: Сборник с доклади от дейностите по научно-изследователски проект „Подадена ръка“, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Педагогически факултет. В. Търново: Фабер, с. 132 // **Popova, L.** *Predizvikatelstva pred integriranoto obuchenie v obshtoobrazovatelната среда i podgotovkata na sotsialni pedagogi*. V: Sbornik s dokladi ot deynostite po nauchno-izsledovatelски проект „Podadena raka“, VTU „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, Pedagogicheski fakultet. V. Tarnovo: Faber, s. 132.

⁴ **Бонева 2011**: Бонева, Г. *Общуването с деца и учаци със специални образователни потребности*. В: Сборник с доклади от дейностите по научно-изследователски проект „Подадена ръка“, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Педагогически факултет. В. Търново: Фабер // **Boneva, G.** *Obshtuvaneto s detsa i uchashti sas spetsialni obrazovatelni potrebnosti*. V: Sbornik s dokladi ot deynostite po nauchno-izsledovatelски проект „Podadena raka“, VTU „Sv. Sv. Kiril i Metodiy“, Pedagogicheski fakultet. V. Tarnovo: Faber.

⁵ **Бонева 2015**: Бонева, Г. *Компетентностни измерения на началното образование*. Пловдив: Астарта, с. 11 // **Boneva, G.** *Kompetentnostni izmerenia na nachalното образование*. Plovdiv: Astarta, s. 11.

⁶ **Младенов 2012**: Младенов, Т. *Принципи на приобщаването*. В: Да учим по европейски: сборник полезни статии за учители и родители или какво можем да научим за приобщаването от британския опит. Център за приобщаващо образование, с. 7. // **Mladenov 2012**: Mladenov, T. *Printsipi na priobshtavaneto*. V: Da uchim po evropeyski: sbornik polezni statii za uchiteli i roditeli ili kakvo mozhem da nauchim za priobshtavaneto ot britanskia opit. Tsentar za priobshtavashto образование, s. 7.

⁷ **Иванов 2013**: Иванов, И. *Приобщаващото образование*. // Годишник на ШУ „Епископ Константин Преславски“. Т. XVII. Педагогически факултет: Шумен, с. 236. // **Ivanov 2013**: Ivanov, I. *Priobshtavashtoto образование*. – Godishnik na ShU „Episkop Konstantin Preslavski“. Т. XVII. Pedagogicheski fakultet: Shumen, s. 236.

⁸ **Бут, Айнскоу, Кингстън 2006**: Бут, Т., М. Айнскоу, Д. Кингстън. *Приобщаващ подход към работата за развиване на вашето детско*

заведение. Индекс за приобщаване. Насърчаване на играта, научаването и участието в ранна възраст и при отглеждане на деца. Център за изследване на приобщаващото образование. с. 2 – 3 // **But, Aynskou, Kingstan 2006**: But, T., M. Aynskou, D. Kingstan. *Priobshtavasht podhod kam rabotata za razvivane na vasheto detsko zavedenie*. Indeks za priobshtavane. Nasarchavane na igrata, nauchavaneto i uchastieto v ranna vazrast i pri otglezhdane na detsa. Tsentar za izsledvane na priobshtavashtoto obrazovanie. s. 2 – 3).

⁹ **Иванова 2015**: Иванова, Г. *Предизвикателството „Приобщаващо образование“*. – В: Сборник с доклади на участниците в проекта „Приобщаващо образование“ – Предизвикателствата на приобщаващото образование. Пловдив: Унив. изд. „Паисий Хилендарски“, с. 15 // **Ivanova 2015**: Ivanova, G. *Predizvikelstvoto „Priobshtavashto obrazovanie“*. V: Sbornik s dokladi na uchastnitsite v proekta „Priobshtavashto obrazovanie“ – Predizvikelstvata na priobshtavashtoto obrazovanie. Plovdiv: UI „Paisiy Hilendarski“, s. 15.

¹⁰ **Шошева, Шошев 2011**: Шошева, В., М. Шошев. *Приобщаващото образование – педагого-психологически и медицински аспекти*. – Science & Technologies, Vol. I, Number 7, Social studies, с. 118 // **Shosheva, Shoshev.2011**: Shosheva, V., M. Shoshev. *Priobshtavashtoto obrazovanie – pedagogo-psihologicheski i meditsinski aspekti*. – Science & Technologies, Vol. I, Number 7, Social studies, s. 118.

¹¹ **Кузманова-Карталова 2011**: Кузманова-Карталова, Р. *Социално-педагогическо подпомагане на деца със специфични потребности*. – В: Сборник с доклади от дейностите по научноизследователски проект „Подадена ръка“, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Педагогически факултет. В. Търново: Фабер, с. 84 // **Kuzmanova-Kartalova, R. Sotsialno-pedagogicheskoto podpomaganе na detsa sas spetsifichni potrebnosti. – Sbornik s dokladi ot deynostite po nauchno-izsledovatelски projekt „Podadena raka“, VTU „Sv. Sv. Kiril i Metodiy“, Pedagogicheski fakultet. V. Tarnovo: Faber, s. 84.**